

ALKOHOLIKYSYMYKS EEUROOPPALAISTUU

SALME AHLSTRÖM

Käsitteenä alkoholikysymys on hyvin pohjoismainen samoin kuin sen toimintaa kuvaava vastinpari alkoholipolitiikka. Kumpaakin on vaikea kääntää vieraille kielille. Käännöksen kuultuaan ulkomaalainen saattaa olla epävarma sen sisällöstä, varsinkin jos hän ei kuulu alan ammattilaisiin. Mutta meille, joille pohjoismainen alkoholijärjestelmä on osa ajatuksetta kehikkoamme, alkoholikysymys tarkoittaa kaikkia alkoholiin liittyviä ajankohdaisia asioita ja ongelmia sekä yrityksiä ratkaista ne.

EUROOPAN YHDENTYMISEN VAIKUTUKSISTA

Alkoholikysymyksen sisältöön vaikuttaa lähitulevaisuudessa Euroopan yhdyntyminen. ETA-sopimuksen vaatimukset ovat jo muuttamassa alkoholijärjestelmäämme olennaisilta osiltaan. Alkon asema alkoholipolitiikan harjoittajana muuttuu ratkaisevasti. Alko ei vastaisuudessa voi turvautua hintapolitiikkaan, tarjonnan säätelyyn ja valvontaan samassa määrin kuin aikaisemmin. Hintojen osalta päätöksenteko siirtyy valtiovarainministeriöön, tarjonnan säätelyn ja valvonnan osalta sosiaali- ja terveysministeriöön. Alkolle jäävät vähittäismyyntimonopoli sekä koko yhteiskunnan alkoholipolitiikan tukeminen. Tämä tapahtuu laajan, korkeatasoisen ja monipuolisen alkoholitutkimuksen ja haittatiedotuksen avulla.

Alkoholijärjestelmän muuttuessa on vaikea ennakoita seurauksia. Tuleeko valvonta tule-

vaisuudessa olemaan väljempää, yhtä tiukkaa vai tiukempaa kuin ennen? Mihin valvonta kohdistuu? Tulevatko alkoholikaupan uudet yrittäjät myös valvonnan kohteeksi ja missä määrin? Mitä tarkoittaa, kun vastuuta siirretään lääni- ja paikallistasolle? Onko päätöksenteon pohjalla näkemys alkoholikysymyksestä kansanterveydellisenä kysymyksenä vai painottuvatko elinkeinoliittiset intressit?

Mahdollinen EU-jäsenyys saattaa taas esimerkiksi lisätä alkoholijuomien rajakauppaa, koska hinnat ovat Saksassa halvemmat kuin Tanskassa, Tanskassa halvemmat kuin Ruotsissa ja Ruotsissa hieman halvemmat kuin Suomessa. Tällöin kotimaisten päätöksentekijöiden punnittavaksi jää, hävitäänkö korkeamman alkoholijuomaveron takia veromarkat ja työllisyys Ruotsille vai lasketaanko alkoholijuomien vero Ruotsin tasolle ja saadaan liikevaihto, työ ja veromarkat omaan käyttöön.

Koska alkoholin saatavuus ja hinta ovat merkittävästi kulutukseen vaikuttavia tekijöitä, tulee mahdollinen saatavuuden paraneminen ja hintojen aleneminen myötävaikuttamaan alkoholin kulutuksen ja alkoholihaittojen kasvuun. Erityisesti hintojen alenemisella on potentiaalisesti suuri merkitys; alkoholin saatavuus alkaa olla jo sen verran hyvä, ettei sen lisääntymisellä ole valtaisia välittömiä vaikutuksia. Kulttuuriset kerrannaisvaikutukset ovat kuitenkin oma lukunsa. Joka tapauksessa on ilmeistä, että alkoholin kulutus ei tule tulevaisuudessa alenemaan ja että alkoholin käytöstä aiheutuvat haitat tulevat olemaan yhteiskunnallinen ongelma vastaisuudessaakin.

Alkon biolääketieteen osaston 40-vuotisjuhlassa 18.5.1994 pidetty esitelmä.

Alkoholi-ongelmat on Alkossa tiedostettu pitkään. Alkoholitutkimussäätiö perustettiin vuonna 1950, alkoholipoliittinen osasto kaksi vuotta myöhemmin ja biolääketieteen osaston edeltäjä, fysiologinen laboratorio vuonna 1954. Alkon johto on ollut aikaansa edellä rahoittaessaan tutkimustoimintaa, joka on viestittänyt sen yhteiskunnallisesta vastuusta. Vastaavasti Alkon tutkimustoiminnan tavoitteena on ollut vähentää alkoholin käytöstä aiheutuvia haittoja. Vasta 90-luvulla on Suomessa alettu laajemmin keskustella yritysten yhteiskunnallisesta vastuusta. Yhä useammat yritykset ovat tiedostaneet vastuunsa ja investoineet esimerkiksi tutkimustoimintaan, jonka tavoitteena on ollut vähentää ympäristölle aiheutuvia haittoja.

MONITETEINEN ALKOHOLI-ONGELMA

Alusta alkaen Alkoholitutkimussäätiön tutkimusohjelmat olivat monitieteisiä. Alkoholikysymystä haluttiin lähestyä eri tieteenalojen näkökulmista, niiden omia menetelmiä apuna käyttäen. Professori Martti Takala korosti erityisesti monitieteisten työryhmien merkitystä. Hänen mukaansa tutkimuskohteen laajenemisen tulisi tapahtua siten, ettei se merkitse samanaikaisesti eri tieteenalojen jatkuvaa eriytymistä toisistaan.

Tänään voimme olla tyytyväisiä siitä, että meillä on paikallistason ongelmiin paneutuva Lahti-projekti, jossa tutkimustoimintaan osallistuvat alkoholipoliittinen tutkimuslaitos, biolääketieteen osasto ja alkoholipoliittinen suunnitteluosasto. Kokemukset projektista ovat olleet hyviä. Monitieteinen ote on osoittautunut jälleen kerran toimivaksi. Tärkeää on oivaltaa, että monitieteinen ei tarkoita samaa kuin poikkitieteinen. Eli kukin tieteenala voi monitieteisessä ryhmässä säilyttää omat erityispiirteensä joutumatta sopeutumaan kompromisseihin.

Alkoholipolitiikasta on tulossa entistä suuremmassa määrin kansainvälinen kiistakysymys. Ainakin eurooppalaisella alkoholiteollisuudella on pelko, että Euroopan yhdentymisen siirtää pohjoismaista ajattelua muuhun Eurooppaan. Tästä saavat selityksensä muun muassa Amsterdam-ryhmän usein ylilyövät hyökkäykset WHO:n Euroopan aluetoimiston alkoholiohjelmaa ja pohjoismaista alkoholipolitiikkaa vastaan.

Viime aikoina on käynyt selväksi, minkälaisesta dominopelistä on itse asiassa kyse. Ratkaisut yhdessä maassa heijastuvat muihin maihin. Vain Islanti on riittävän kaukana välttämättömiltä heijastusvaikutuksilta.

Alkoholitutkimussäätiössä oltiin jo 1950-luvulla kaukonäköisiä suhteessa tutkimuksen kansainvälisiin yhteyksiin. Säätiön ensimmäiset julkaisut käännettiin johdonmukaisesti englanniksi. Myös pohjoismaainen yhteistyö on ollut merkittävää; yhteyksiä ongelmien ratkaisemiseksi on ollut vuosikymmenien ajan niin tutkimustoiminnan, kansalaisjärjestöjen kuin virkamieskunnankin välillä.

Naapuruuspiirimme on laajentunut 90-luvulla uudestaan Baltian maihin. Meille on tärkeää olla selvillä myös näissä maissa tapahtuvasta kehityksestä alkoholikysymyksen ratkaisemiseksi. Meillä on tietoa, taitoa ja kokemusta, jota siellä voidaan hyödyntää ja on jo hyödynnettykin. Näitä kokemuksiamme voitaisiin ehkä hyödyntää muuallakin Euroopassa, erityisesti entisen Neuvostoliiton ja Varsovan liiton alueilla.

Pohjoismaista Tanska on ollut aina se poikkeava. Eurooppalaisempi kuin Eurooppa keskimäärin: vähiten raittiita, eniten päivittäin alkoholijuomia juovia. Tanskanmaalla alkoholi on ollut ”mukava asia”, josta ei heidän mielestään ole ollut mitään suurempia haittoja. Mutta ajat ovat muuttuneet sielläkin. Nykyään alkoholin haitat tiedostetaan Tanskassa aivan eri tavoin kuin 5–10 vuotta sitten. Pohjoismaisen päihdetutkimuslautakunnan aloittaessa toimintansa 14 vuotta sitten Tanskasta

löytyi puolitoista yhteiskuntatieteellistä alkoholitutkijaa. Nykyään määrä on 12. Ensimmäistä kertaa yhteiskuntatieteelliselle alkoholitutkimukselle on varattu seuraavaksi viisivuotiskaudeksi vuositasona 7 miljoonaa Tanskan kruunua. Lisäksi terveyshallitus (Sundhedsstyrelsen) on saanut lisämäärärahan alkoholihaittoja ehkäisevää työtä varten.

Norjassa Statens Institutt for Alkohol- og Drogforskning (SIFA) on saanut valtiopäivien päätöksen perusteella tutkimustoimintaansa lisämäärärahan, jotta tulevia muutoksia pysyttäisiin seuraamaan yksityiskohtaisesti. Tämä tarkoittaa mm. sitä, että SIFA kerää meidän juomatapa-aineistoamme vastaavan aineiston kahta vuotta suunniteltua aikaisemmin varmistukseksi, että käytössä on tietoja tilanteesta (alkoholikysymyksestä) ennen Norjan alkoholijärjestelmän muutoksia. Lisäksi Norjassa on varattu toisen viisivuotisen päihdetutkimusohjelman toteuttamista varten vuositasona viisi miljoonaa Norjan kruunua. Norjalaiset ovat myös harkinneet mahdollisuuksia soveltaa ”suomalaista mallia” eli perustaa pysyvän päihdetutkimuslaitoksen rinnalle korkeakouluissa toteutettavaa tutkimusta rahoittava säätiö.

Historiallisista syistä alkoholijärjestelmän muutokset Ruotsissa eivät vaikuta tutkimuksen rahoitusjärjestelmiin, koska tutkimus on yliopistopainotteista. Rahoitusjärjestelmän rakenteita ollaan vahvistamassa ja investointeja tutkimustoimintaan lisäämässä.

Ruotsissa Kansanterveyslaitos (Folkhälsoinstitutet) on saanut tutkimustoimintaan ja ehkäisevään työhön 2,5 miljoonan Ruotsin kruunun lisämäärärahan vuosiksi 1994–95. Valtiopäivät ovat myös ehdottaneet useita kymmeniä miljoonia kruunuja varattavaksi ehkäisevään työhön ja tutkimukseen alkoholioloissa tapahtuvien muutosten seuraamiseksi. Ruotsissa on myös valmistunut mittava komiteamietintöjen sarja alkoholikysymyksistä.

Runsas neljäkymmentä vuotta Suomen alkoholimonopoli on rahoittanut alkoholitutkimusta ja tätä kautta viestittänyt kantavansa

yhteiskunnallista vastuutaan alkoholilain periaatepykälän mukaisesti. Kuitenkin vasta nyt – Alkon aseman muuttuessa – uudessa alkoholilakiehdotuksessa mainitaan ensimmäisen kerran alkoholitutkimus alkoholiolojen seurannan tärkeänä osana. Myös eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta on viime mietinnössään valtioneuvoston kertomuksesta päihdeolojen kehityksestä todennut seurannan tärkeyden. Sosiaali- ja terveysministeriö on omalta osaltaan nimittämässä työryhmän pohtimaan alkoholitutkimuksen tulevaa rahoitusta.

TRENDEJÄ MAAILMALTA

Maa- ja maailmanlaajuisesti katsottuna Pohjoismaiden ja Suomen osuus koko maailman alkoholi- ja päihdetutkimustoiminnasta on 70-luvulta lähtien jatkuvasti vähentynyt. Yhä useampi maa on pyrkinyt investoimaan tämän alan tutkimustoimintaan. Erityisesti Pohjois-Amerikassa ja Australiassa elää edelleen usko siihen, että tieteen keinoin pystytään ratkaisemaan alkoholikysymyksen ongelmia. Mutta myös Euroopassa kehitetään yhteistyöverkostoja ja -projekteja sekä perustetaan uusia tieteellisiä aikakauslehtiä.

Opetusministeri Heinonen totesi äskettäin, että tutkimuksen – on sitten kyse perustutkimuksen tai soveltavan tutkimuksen – määrästä ei ole enää varaa tinkiä. Heinosen mukaan opetusministeriössä valmistellaan budjettiin liittyen kokonaisuutta, johon kuuluu EU:hun liittyvä tutkimuksen kotimainen tukipaketti. ”Panostamme jäsenmaksuina EU:n yhteiseen kassaan, ja jotta me kykenemme hyödyntämään EU:n rahoitusta, täytyy meillä olla omia hyviä hankkeita. Hulluinta politiikkaa olisi, että vetäisimme tutkimuksen rahoituksen minimiin, maksaisimme EU:n tutkimusohjelmarahoitukset, emmekä saisi sieltä mitään, koska kotimaassa ei ole varaa tuottaa ohjelmia” (Demari 16.5. s.7). Oli sitten kyse alkoholi- tai muusta tutkimuksesta tutkimusrahoituksen kierrättämisellä EU:n kassan

kautta on myös sisällöllistä merkitystä. EU:n rahoitusta ei nimittäin ole luvassa projekteille, jotka ovat tiukasti kansallisia. Päinvastoin rahoituksen edellytyksenä ovat usein hyvin tarkat vaatimukset eurooppalaisista yhteisistä sekä määrällisesti että laadullisesti.

On mahdollista, että alkoholikysymyksen pohjoismaisena ilmiönä, sellaisena kuin me sen olemme mieltäneet, tulee väistymään. Mutta alkoholiongelmat ja alkoholikysymys kansainvälisenä ilmiönä jäävät. Mahdollisen EU-jäsenyyden seurauksena emme tulevaisuudessa tule liikkumaan Euroopassa enää vain suomalaisina, vaan myös eurooppalaisi-

na tutkijoina. Kun tähän saakka olemme matkanneet Vuorantaan suunnittelemaan suomalaisen alkoholikysymyksen tutkimista, saamme tulevaisuudessa joutua matkaamaan Brysseliin miettimään eurooppalaisten alkoholiongelmien ratkomista. Voimme toki jatkaa kotimaisten alkoholiongelmien tutkimista, mutta saadaksemme eurooppalaista rahaa, jota itse asiassa olemme lähettäneet Brysseliin, kotimaisiin tutkimushankkeisiimme, esimerkiksi paikallisyhteisöprojekteihin, on nämä toteutettava yhteistyössä muiden eurooppalaisten paikallisprojektien kanssa.

ALKOHOLITUTKIMUSSÄÄTIÖN APURAHAT HAETTAVISSA

Alkoholitutkimussäätiö myöntää apurahoja

- alkoholinkäyttöä koskeviin tutkimuksiin
- tutkimuksiin, jotka selvittelevät alkoholia yksilön ja yhteiskunnan ongelmana
- raittustoimintaa koskeviin tutkimuksiin
- alkoholitutkimukseen liittyvään huumausainetutkimukseen.

Vuoden 1994 apurahat on haettava säätiöltä saatavia hakemuslomakkeita käyttäen syyskuun 30. päivään mennessä. Lomakkeita jakaa Tuula Muhonen-Niskanen, puh. 90-133 3462.

Hakemukset on toimitettava osoitteella: Alkoholitutkimussäätiö, PL 350, 00101 Helsinki. Tarkempia tietoja antaa sihteeri Klaus Mäkelä, puh. 90-133 3460.